

OMAGIU LUI GHEORGHE CHIVU LA ANIVERSARE

Profesorul doctor Gheorghe Chivu, recunoscut specialist în domeniul cercetării filologice și lingvistice a textelor românești aparținând epocii vechi și editor al monumentelor scrisului nostru vechi, a împlinit recent 70 de ani. E un frumos prilej să aruncăm o privire retrospectivă asupra celor mai importante momente ale vieții și activității sale care l-au consacrat.

Primele **studii** Gh. Chivu (născut la 7 octombrie 1947) le obține la școala primară din Micșunești-Moară, comuna Nuci, județul Ilfov. Urmează cursurile școlii secundare la liceul din Snagov. După absolvirea liceului, se înscrie la Facultatea de Limba și Literatura Română (actualmente Facultatea de Litere) a Universității din București. Studiile universitare studentul Chivu Gheorghe le începe în perioada când sălile de curs ale Universității parcă mai păstrau încă vocea profesorilor inegalabili Al. Graur, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, care își încheiaseră de curând activitatea didactică și științifică. Au preluat însă cauza și ideile marilor înaintași elevii acestora: Grigore Brâncuș, Boris Cazacu, Ion Coteanu, Matilda Caragiu Marioțeanu, Florica Dimitrescu, Theodor Hristea, Valeria Guțu Romalo, Liviu Onu, Marius Sala, Mirela Teodorescu, Lucia Wald ș.a., pe mulți dintre aceștia Gh. Chivu avându-i ca profesori sau coordonatori la teză de licență (Paula Diaconescu) ori ulterior conducători de doctorat (Boris Cazacu, Ion Coteanu). După terminarea studiilor universitare (1965–1970), obținând rezultate deosebite la învățătură, proaspătul licențiat în limba și literatura română este repartizat la Institutul de Lingvistică (astăzi Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române).

Începe o nouă fază în viața omagiatului nostru, **activitatea științifică** în cadrul Sectorului de limbă literară și filologie. Aici, pe parcursul a 40 de ani (până în 2010), activează în diverse funcții științifice, trecând toate treptele ierarhice, inclusiv postul superior: cercetător științific principal I.

Chiar din primii ani de activitate, Gh. Chivu este inclus în realizarea proiectelor științifice ale Sectorului, inițiindu-se și deprinzând dificila muncă de analiză critică a textelor vechi și metoda editării științifice a lor. De menționat că un loc determinant în devenirea profesională a lui Gh. Chivu l-a avut Ion Gheție, adevăratul său mentor. La nici patru ani de la angajare, îi apare (în colaborare) prima lucrare academică: *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974. Au urmat alte lucrări privind studierea și editarea unor texte concrete aparținând epocii vechi¹, dintre care se remarcă *Pravila lui Coresi* (în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, coord. Ion Gheție, București, 1982, p. 129-257), întâiul său studiu care îl consacra. Ediția propriu-zisă este precedată de un amplu studiu filologic (datarea, locul imprimării, persoana tipografului, chestiuni de filiație etc., autorul făcând noi precizări susținute de probe convingătoare, altele decât cele emise de unii specialiști) și un studiu lingvistic detaliat, urmate de indice exhaustiv de cuvinte și de facsimile ale textului.

Concomitent, lucrează, împreună cu alți colegi de Sector, asupra unui dicționar al împrumuturilor latino-romanice, primul de acest fel în lexicografia veche românească, care vede lumina tiparului la începutul anilor '90². Acumulând o bogată practică de studiere și editare a documentelor scrisului vechi românesc, Gh. Chivu scoate la lumina tiparului un valoros studiu consacrat *Codicelui Sturzan (Codex Sturdzanus. Studiu lingvistic, studiu filologic, ediție de text și indice de cuvinte*, București, 1993), o preocupare mai veche, anunțată de mai multe articole, publicate încă prin anii '70-'80, și de lucrarea sa de doctorat (1988). Autorul volumului, pe baza unei examinări detaliate și atent interpretate a aspectelor filologice coroborate cu fenomenele lingvistice ale textelor incluse în *Codice*, reinterpretează, cu argumente concludente, opiniile enunțate atât de autorul *Cuventelor din bătrâni*, căruia îi datorăm atât întâiul studiu și prima ediție ale unuia dintre cele mai cunoscute monumente de limbă și literatură română veche³, cât și ipotezele exprimate de alți cercetători ai domeniului. Cartea a prilejuit numeroase recenzii elogioase (al căror număr întrece cifra de 20) și recunoaștere academică (Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române, 1993). Iată, de exemplu, două aprecieri din partea a doi meritoși specialiști: „Noua ediție a *Codicelului Sturzan* este o valoroasă

¹ Vezi *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, București, 1979, 499 p. (în colaborare cu Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman Moraru); *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, Tipografia Universității București, 1982, 374 p. (în colaborare cu Emanuela Buză, Mariana Costinescu, Ion Gheție, Alexandru Mareș, Alexandra Roman Moraru și Florentina Zgraon).

² Vezi *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, Editura Științifică, București, 1992, 367 p. (în colaborare cu Emanuela Buză și Alexandra Roman Moraru).

³ Vezi B. P. Hasdeu, *Cuvente din bătrâni*, I-II, București, 1878-1879.

lucrare de referință a filologiei și lingvisticii românești, monumentală atât prin conținutul ei, cât și sub aspect editorial” (N. N. Ursu), „Realizată cu acribie, la curent cu ultimele achiziții ale științei filologice, dovedind un spirit critic și o competență deasupra oricărei discuții, ediția oferită de Gheorghe Chivu se înscrie printre cele mai importante realizări ale filologiei românești din ultimele decenii” (Mirela Teodorescu).

Valoarea studiilor publicate, laudativ comentate în literatura de specialitate, precum și faptul că Gh. Chivu se evidențiază printr-o concepție proprie vizând evoluția limbii române în perioada veche au fost înalt apreciate de conducerea Institutului, fiind angajat la scrierea unor lucrări de mare anvergură: *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, București, 1997 (în colaborare).

Anul 2000 este marcat de două apariții editoriale, realizate în colaborare sau individual: una consacrată limbii române literare⁴, alta dedicată cercetării aspectelor stilistice ale textelor vechi românești: *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, 2000.

Aria cercetărilor filologice ale scrierilor vechi este extinsă de Gh. Chivu și asupra textelor românești păstrate în străinătate, îndeosebi în Ungaria. Cercetarea minuțioasă a lor, întreprinsă între anii 1974 și 1997, se încheie cu două lucrări de referință în filologia română, precedate de mai multe studii și articole. Dintre acestea merită amintit îndeosebi volumul consacrat primei gramatici a limbii române scrise în limba latină acum aproape două secole și jumătate (în jurul anului 1770) și după aproximativ un secol de la descoperirea ei (1908): *Institutiones linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*. Ediție critică. Revizia și traducerea textului latin, Lucia Wald. București, 2001.

Al doilea volum se referă la cea mai veche lucrare lexicografică scrisă cu litere latine: *Dictionarium Valachico-Latinum. Primul dicționar al limbii române*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție, indici și glosar, București, 2008. Despre importanța dicționarului pentru vechea noastră cultură vorbește și faptul că asupra ei s-au aplecat filologi dintre cei mai consacrați, cercetători ai vechilor documente românești scrise: B. P. Hasdeu, Grigore Crețu, Nicolae Drăganu, Carlo Tagliavini, Nicolae Cartoian, Sextil Pușcariu, Ladislav Gáldi ș. a. Cu toate încercările unor specialiști în domeniu de a supune manuscrisul unei analize detaliate și de a-l tipări integral, necesitatea stringentă a unei ediții critice bazate pe criterii științifice moderne se impunea. Acest scop și l-a propus Gh. Chivu prin ediția despre care discutăm.

Rod al unor laborioase și îndelungate investigații întreprinse cu acribie, ambele lucrări reprezintă un real act de cultură cu o semnificație excepțională pentru istoria lingvisticii românești și, totodată, o pledoarie pentru intensificarea și aprofundarea cercetărilor în vederea scoaterii din anonimat și, ceea ce este foarte important, introducerii în circuitul științific a textelor noastre vechi, dispersate prin fonduri de arhivă și biblioteci străine.

⁴ Vezi *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*, Clusium, Cluj-Napoca, 2000, 313 p. Coordonatori: Ion Gheție și Gheorghe Chivu (în colaborare cu Ion Gheție, Magdalena Georgescu, Alexandra Moraru, Emil Suci, Mirela Teodorescu, Floarea Vîrban și Florentina Zgraon).

Despre complexitatea cercetărilor întreprinse de omagiatul nostru pe parcursul a mai mult de jumătate de secol vorbesc studiile și articolele publicate în diferite reviste de specialitate și volume colective, multe dintre acestea fiind incluse și în recenta culegere de articole: *Vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, Editura Academiei Române, București, 2015. Tematica articolelor (cca 160 de titluri) este dintre cea mai diversă: de la analiza stilului unor poeți contemporani⁵ sau a celui din vechile texte științifice⁶ ori a stilului românei literare în epoca veche⁷, la examinarea unor figuri de stil⁸ sau a unor aspecte privind morfologia⁹ ori ortografia¹⁰. L-a interesat în mod special pe Gh. Chivu și unele chestiuni legate de limbajul bisericesc¹¹, semnând, printre puținii specialiști ai domeniului, importanța literaturii religioase în procesul de formare a limbii române literare.

În problema denumirii limbii oficiale din Republica Moldova, atitudinea lui Gh. Chivu a fost una fără echivoc: limba română¹². Promptă a fost reacția lui Gh. Chivu – adevărată poziție civică – și în privința apariției, la Chișinău, a așa-numitului *Dicționar moldovenesc-românesc*¹³.

⁵ Vezi *Procedee artistice în stilul lui Ion Barbu*, în „Limba română”, XX, 1971, nr. 3, p. 247-257.

⁶ Vezi *Stilul celor mai vechi texte științifice românești (1640-1780). I. Stilul textelor geografice, II. Stilul textelor lingvistice, III. Stilul textelor matematice, IV. Stilul textelor medicale, V. Stilul textelor filozofice*, în „Limba română”, XXIX, 1980, nr. 2, p. 111-122; nr. 3, p. 285-295; XXX, 1981, nr.1, p. 45-60; nr. 2, p. 139-147; nr. 3, p. 221-23; nr.5, p. 505-514.

⁷ Vezi *Stilurile limbii române literare în perioada 1532-1640. I. Stilul beletristic, II. Stilul textelor juridice și administrative, III. Stilul textelor științifice și tehnice*, în „Limba română”, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 509-519; XXXV, 1986, nr. 1, p. 20-31; nr. 2, p. 110-115.

⁸ Vezi *Metafora în opera scriitorilor romantici români*, în „Limba română”, XXII, 1973, nr. 3, p. 217-239; *Epitetul în opera scriitorilor romantici români*, în *Studii de limbă literară și filologie, III*, Editura Academiei, București, 1974, p. 9-46; *Comparația în opera scriitorilor romantici români*, în „Limba română”, XXIII, 1974, nr. 6, p. 487-498.

⁹ Vezi *Observații asupra vocativului în -lor în secolul al XVI-lea*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXI, 1980, nr. 3, p. 285-295; *Prepozițiile pentru și printru în secolul al XVI-lea*, în „Limba română”, XL, 1991, nr. 1-2, p. 45-47; *Neutre cu pluralul în -ă în limba română veche*, în *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș*, Editura Universității din București, 2010, p. 53-60.

¹⁰ Vezi *Pe marginea propunerilor de modificare a ortografiei*, în „Limba română”, XLII, 1993, nr. 5, p. 227-230.

¹¹ Vezi *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei, București, 1997, 17 [+7] p. (Conferințele Academiei Române); *Le texte religieux – modèles dans la littérature roumaine ancienne – de la reprise fidèle, par adaptation, vers la laicisation*, în „Text și discurs religios”, Iași, V, 2013, p. 51-60.

¹² Vezi *Limba oficială din Republica Moldova și unitatea culturii românești*, în „Academica”, XIII, 2003, nr. 13-14, p. 44-45.

¹³ Vezi *Un fals dicționar bilingv*, în „Limba română” (Chișinău), XII, 2003, nr. 6-10, p. 172-176, unde se precizează: „ultima carte semnată de Vasile Stati, un pseudo-dicționar bilingv, se dovedește astfel a fi doar o nouă publicație cu caracter propagandistic, destinată nu lecturii atente, ci impresionării prin simplă existență în vitrina unei librării...”, p. 176.

Calitatea de subtil editor a lui Gh. Chivu s-a manifestat și în privința edițiilor critice ale unor scriitori români. E vorba de unele volume din opera lui George Coșbuc¹⁴ și cea a lui Ioan Budai-Deleanu¹⁵. Ambele apariții editoriale au fost înalt apreciate, autorul lor învrednicindu-se de premii: Premiul „Perpessicius” al Muzeului Național al Literaturii Române și al revistei „Manuscriptum”, pentru ediția *Ion Budai-Deleanu, Opere* (elaborată în colaborare cu Eugen Pavel, 2012), Premiul revistei „Convorbiri literare” pentru ediția *G. Coșbuc* (2017), despre care Al. Balaci, cercetător cunoscut al operei lui Dante, scria: „Noua ediție este un rezultat excelent al strădaniilor noului editor, oferind *Comentariul* lui George Coșbuc la *Divina Comedie* în forma lui originală, într-o descifrare și transcriere impecabilă a textelor româno-italiene, în respectarea strictă a realității lor lingvistice”.

În anul 2010 Gh. Chivu s-a transferat la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române, în funcția de cercetător principal I, fiind numit și coordonator al Colectivului de literatură română veche. În același an este ales membru corespondent al Academiei Române, unde îndeplinește funcția de vicepreședinte al Secției de Filologie și Literatură. Totodată, conduce importante proiecte la ambele institute academice: este coautor al *Tratatului de Istorie a limbii române*, vol. al II-lea și coordonator al vol. al III-lea, participă la realizarea unor lucrări importante de mare întindere: *Enciclopedia literaturii române vechi* (coordonator), *Școala Ardeleană. Crestomație, Dicționarul General al Literaturii Române*, ed. a II-a (coordonator și coautor al părții vechi).

Concomitent cu intensa activitate de cercetare și editare, Gh. Chivu desfășoară o largă **activitate pedagogică**, fiind cadru didactic la Facultatea de Litere a Universității din București: conf. univ. în perioada 1995-1998, prof. univ. și conducător de doctorat din 1999. A predat cursuri de istorie a limbii române, istoria limbii române literare, limba textelor religioase, terminologie, stilistică, inclusiv la facultățile de Teologie Ortodoxă, Teologie Baptistă ale Universității din București sau la Facultatea de Litere a Universității „Hyperion” din București. Combinând calitatea de cercetător cu cea de la catedră și de conducător de doctorat, a îndrumat activitatea unui mare număr de studenți, masteranzi, doctoranzi, cercetători și cadre didactice și a recenzat, ca referent oficial în comisii de doctorat, un număr impresionant de teze de doctorat, a căror arie geografică este foarte largă (Cluj, Craiova, Galați, Iași, Sibiu, Târgoviște, Timișoara ș.a., inclusiv Chișinău).

¹⁴ Vezi *G. Coșbuc, Opere alese* vol. VII-VIII (traducerea *Divinei Comedii*), IX (*Comentariul la Divina Comedie*), Editura Minerva, București, 1985, 1998, 705 p. (VII), 681 p. (VIII), 513 p. (IX); George Coșbuc, *Opere, I. Poezii, II. Proză, III. Traduceri. Divina Comedie*. *Comentariu la Divina Comedie*, Ediție critică, Fundația Națională pentru Știință și Artă – Univers Enciclopedic, București, 2006-2007, 2013, 1085 p. (I), 1251 p. (II), 1806 p. (III); George Coșbuc, *Povestea unei coroane de oțel*, Ediție, postfață, note și glosar, Nemira, [București], 2008, 247 p.

¹⁵ Vezi *Ion Budai-Deleanu, Opere. Țiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, traduceri*, Ediție și note de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel. Studiu introductiv de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2011, 1354 p.

În semn de înaltă apreciere pentru intensa activitate didactică, două universități din România i-au acordat prof. Gh. Chivu titlu de doctor honoris causa: Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (2012) și Universitatea „Valahia” din Târgoviște (2017), iar conducerea Facultății de Litere a Universității din București i-a conferit titlul onorific de Profesor emerit (2017).

Printre **funcțiile de conducere**, onorate de Gh. Chivu cu înaltă competență și responsabilitate, se numără funcția de secretar științific (1990-1996) al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” și cea de director adjunct (2011-2016) al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” ale Academiei Române. Este, de asemenea, *Membru al Comisiei de cultivare a limbii din cadrul Academiei Române, Membru al Societății de Științe Filologice, Membru fondator al Asociației Române de Terminologie – TermRom, Expert al Comitetului Național pentru Cercetare Științifică Universitară, Membru în Comitetele științifice și Comitetele de redacție al revistelor „Limba română” (București), „Limba română” (Chișinău), „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)” (Craiova), „Biblicum Jassyense”, „Dacoromania”, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, „Diacronia” (Iași)*. Din 2005 este redactor responsabil adjunct al revistei „Limba română” (București).

Portretul prof. Gh. Chivu ar fi incomplet dacă n-am aminti de o calitate de invidiat, tot mai rar întâlnită astăzi, cea de om de omenie. Cumsecădenia și ospitalitatea lui le simți chiar de la prima întâlnire. Îmi stăruie și astăzi în minte cea dintâi venirea mea la București (împreună cu câțiva colegi de la Institut), în cadrul unui stagiului de documentare și cercetare la Academia Română. Debarcați din tren în plină dimineață geroasă de iarnă, Bucureștiul ne-a întâmpinat la fel de rece, ca pe niște călători sosiți de aiurea cine știe cu ce interese. Zgribuliți de frig și loviți în față de o ninsoare amestecată cu gheață, stăteam pe peron și nu știam încotro s-o apucăm. Salvatorul nostru a fost chiar Gh. Chivu, care, înghețat și el de-a binelea tot așteptând trenul de Chișinău, ne-a salutat prietenește, de parcă ne știam de mulți ani, și, urcându-ne în automobilul personal, ne-a dus nu la Institutul de Lingvistică, ci la el acasă, unde ne-a oferit ceai fierbinte și țuică fiartă, gustarea casei, dându-ne sfaturi prețioase și interesându-se de noi pe tot parcursul stagiului, în dauna timpului său liber, pe care, practic, nu-l avea. Ulterior am aflat că astfel proceda cu toți cei care veneau la București, cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, împărțind cu ei amabilitatea și bunul simț.

Observat încă din anii studenției și format ca specialist la școala marilor filologi români, prof. Gh. Chivu și-a consacrat viața și activitatea sa serviciului limbii și spiritualității românești, manifestând un interes deosebit pentru istoria și cultura scrisului nostru vechi și realizând lucrări de certă valoare științifică, multe dintre acestea adevărate studii de referință.

La mulți ani cu sănătate, dragă Gheorghe Chivu!

Galaction VEREBCEANU
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)